

KDE UDEĽÁŠ TLUSTOU ČÁRU?

Rev. Dr. Petr Samojský

23. 10. 2005

Přiznám se, že docela rád řídím auto. Obzvlášť, když mohu jet na delší vzdálenost. Pustím si oblíbenou hudbu, popíjím kafe, a přemýšlím o nepodstatných věcech. Někdy si ale všímám podivné věci: po nějaké době řízení, kdy projedu třeba i několik kilometrů, si najednou uvědomím, že si je nepamatuji. Nevybavuji si krajinu, kterou jsem projel, auta, která jsem minul. Odborně se tomuto fenoménu říká “automatický pilot”. Když člověk umí dobře řídit, tento automatický pilot se stará o točení volantem, mačkání pedálů, sleduje dopravu a dopravní značky. A když se stane něco neočekávaného, autopilot se vypne a předá velení zpět lidskému vědomí.

Jenomže autopilot za nás neřídí jen auto. V našich životech je tento autopilot přítomen více, než bychom si mohli myslet. Procházíme našimi dny, jak jsme navyklí a naučení, a provází nás při tom naše rutina, kterou jsme si vyvinuli v průběhu mnoha let: naše zvyky a návyky, věci, které děláme za ta léta automaticky, slova, která říkáme bez přemýšlení. To je náš autopilot.

Autopilot je velmi užitečná věc. Nemusíme se starat o každý detail svého života. Známe důvěrně svou cestu ulicemi, zastávky tramvají a metra, známe své zkratky, známe své oblíbené druhy mléka, chleba, novin, filmů, televizních pořadů, ba i lidí. Autopilot nám pomáhá, jednoduše za nás rozlišuje ty věci, které mu zadáme jako pro nás vhodné a žádoucí.

V našem myšlení je to také podobné. Jak často se opravdu do hloubky zamýšlíš nad etickými, morálními a filosofickými problémy? Anebo jinak: jak často se nad nimi zamýšlíš od počátku, bez toho, abys bral za bernou minci názor, který je již přítomný ve tvé mysli, který sis vytvořil dřív? Jak často měníš své názory, náhledy, jak často upravuješ svou pozici? Autopilot je v našem myšlení přítomný možná víc, než bychom si byli ochotni připustit.

Když se narodí dítě, je nedotčené, čisté. Jsou v něm uloženy genetické informace, předpoklady a temperament, ale z hlediska názorů jeho mysl je dokonale čistá. V následujících letech je dítě jako vysavač: saje informace o tom, jak dělat to či ono, jak se chovat, co působí radost a co bolest, co je dobré a co ne. Učí se od rodičů, kamarádů, učitelů. A teprve zvolna si utváří své vlastní názory a postoje.

Když se dítě změní v dospělého člověka, už je vše na místě: dospělý ví kdo je, co chce od života, co má rád. Jako dospělí se dříve nebo později usadíme, vytvoříme své vlastní rodinné zázemí, máme své oblíbené přátele, máme svého oblíbeného koníčka, oblíbené jídlo, politickou stranu, kostel a značku kávy. A jak si vytváříme svou rutinu a životní styl, náš autopilot se zvolna ujímá velení.

Jeden můj známý nejlí rajčata. Nejlí je od dětství. Zeptáte-li se ho proč, řekne vám, že když byl malý, nechutnaly mu. Od té doby je už nejedl, tedy více než 40 let. Kdykoliv vidí rajče, jeho autopilot mu řekne, že toto jíst nebude. Možná i vy byste u sebe našli nějakou takovou věc, kterou máte nebo nemáte rádi, kterou děláte nebo neděláte proto, že kdysi dávno — a už si možná ani nevpomenete proč vlastně. To je vliv vašeho autopilota!

Proč dnes tak dlouze hovořím o otázce autopilota? Proč se snažím vysvětlit tuto věc, když přitom téma dnešního zamyšlení má být tolerance? Pro nás unitáře je tolerance velmi důležitou věcí. Tolerance a porozumění druhým, to je náš druhý unitářský princip. Každý, kdo se i jen krátce ocitl v unitářském prostředí, si musel všimnout toho, že tolerance je pro nás velmi závažným tématem. Unitářství by bez

tolerance nebylo možné, je to jedna z jeho základních charakteristik. A my o ní také často hovoříme. My všichni dobře víme, že máme být tolerantní k názorům druhých, že mezi sebou chceme mít a cítit jednotu v různosti.

Na jednu věc ale někdy zapomínáme, a ta nám brání v opravdu žité toleranci. To je právě ten autopilot. My jdeme svým životem jako ten řidič, který projede kilometry bez toho, aby zaregistroval krajinu a projíždějící auta. My sledujeme vlastní naučené náhledy a postoje třeba tím, že vlastně bez rozmýšlení opakujeme to naučené: “Já jsem tolerantní!” Ale neříkáme to už my, nýbrž náš autopilot.

Je tady zkrátka rozdíl mezi naším naučeným, nacvičeným a vytrénovaným postojem, který je třeba i skvělý a dobrý, a pružnou ochotou podívat se na věci zevnitř, vždy nanovo, když je toho třeba. Jinými slovy otázkou je: Jak moc je naše tolerance a úcta k různosti výsledkem našeho rozjímání a niterné meditace, a jak moc je to přednastavený postoj z našich dřívějších let, udržovaný naším autopilotem? Jak moc je to naše schopnost, která vyrostla z našich zkušeností a zážitků, a jak moc je to předvolba autopilota?

Každý z nás, ať jsme sebetolerantnější, máme nějakou hranici. Naše tolerance, ať sebevětší, má své meze. Otázkou, kterou si často klademe, je kde ta hranice je, co všechno jsme ochotni a schopni tolerovat. Jsi ochoten tolerovat víru druhého člověka, který ti bude říkat, že jedině Ježíš tě spasí? Jsi ochotna tolerovat názor ateisty, který ti bude říkat, že náboženství je jen pro neschopné, slabé ubožáky, kteří trpí neurotickou potřebou umělých berliček? Jsi ochotný podat ruku a usmát se na člověka, který se nedokáže vyrovnat se životem a třeba i zradí naši důvěru? Ano, často si klademe otázku, zda naše tolerance má svou hranici položenou dostatečně daleko nebo na správném místě. Tuto otázku si často klademe a rádi bychom na ni odpověděli, ano, jsme schopni takové tolerance. Ale je jedna otázka, která je důležitější. Ta otázka je, zda jsme schopni a ochotni POSUNOUT svou hranici.

Proč je tato otázka důležitější než ta první? Ať jsme sebetolerantnější, naše tolerance má přece jen své meze, přece jen někde děláme tlustou čáru a říkáme: tak tohle tedy už ne! Odmítáme pak, kritizujeme, ba se i vysmíváme. A říkáme: on věří tomu, hahaha. A mrkneme při tom na někoho dalšího, o kom předpokládáme, že bude našim spojencem a také se pousměje, ba i hlavou zakroučí nad podivnostmi názorů nebo chování toho, kdo se nám zdá divný. A to je nakonec velmi přirozené. Je dobré a zdravé mít věci srovnané v hlavě, je dobré mít své názory a své hranice, protože jinak bychom byli neslaní nemastní, ohební a bezpáteří. Je dobré mít autopilota, který nám na základě našich zkušeností usnadňuje životní orientaci. Je dobré mít autopilota, který nám umožňuje nezastavovat před každou životní křížovatkou a překážkou na životní cestě.

Jenomže je také dobré umět toho autopilota vypnout. Někteří lidé ho mají zapnutého už natrvalo a už ho ani vypnout neumí. Pak jsou jakoby tolerantní, chovají se a představují své názory jako tolerantní, když ve skutečnosti jsou dogmatictí a neohební. Hovoř s nimi, a jakmile v jejich tolerantnosti narazíš na jejich hranici, odsoudí tě, neboť ta jejich hranice není jen symbolickou tlustou čarou nýbrž tlustou zdí. Zkus je přimět k jinému názoru — a rozbiješ si hlavu.

Ferenc Dávid, jeden ze zakladatelů unitářství, řekl v roce 1579: “Nemusíte smýšlet stejně, abyste stejně milovali.” O dvě století později John Wesley tutéž myšlenku zopakoval jinými slovy: “Navzdory tomu, že rozdíl v názorech a způsobech bohoslužeb může bránit celkovému vnějšímu sjednocení, je nutné, aby to bránilo našemu citovému sjednocení? Přesto, že nemůžeme myslet stejně,

nemůžeme i beztak milovat? Nemůžeme být jednotni v srdci, přesto, že nesdílíme jeden názor? Bez jakýchkoliv pochyb, je to možné. Tímto způsobem se všechna dítka Boží mohou sjednotit, navzdory oněm malým rozdílům.” A o dalších dvě stě let později řekl Kenneth Patton: “Můžeme přijmout rozdílný názor druhého a ocenit jej, bez toho, abychom jej přejali jako adekvátní pro nás samé. Kritizovat neznamená odmítnout. To musí být zdůrazněno, protože je to dělicí čára mezi svobodnou myslí a fanatismem. Je to brána k náboženství, které důsledně hledá pravdu, a přece je vstřícně otevřené všem.” Jsou to velmi podnětná slova.

Dělicí čára mezi svobodnou myslí a fanatismem... To není čára hranic naší tolerance. To je čára mezi automatickým pilotem a láskou! Tolerance přece může být naučená a z paměti odpapouškována právě tak, jako dogmatický fanatismus. Žádný člověk není doopravdy tolerantní, pokud není schopen soucítit a milovat, pokud není schopen a ochoten být pružný, nazout si boty toho druhého a jít v nich pět mil, aby doopravdy poznal, proč ten druhý kulhá. Žádný člověk není doopravdy tolerantní, pokud spoléhá příliš moc na svého autopilota, pokud si stanoví hranici tady a není ochoten ji posunout.

Kdyby Ježíš nedokázal vypnout svého autopilota, nepřijal by vodu od Samařské ženy, neuzdravoval by v sobotu a neodpustil by hříšníci. Kdyby Buddha nedokázal vypnout svého autopilota, nevybízěl by své žáky k milování i těch, kteří je týrají. Kdyby Gándhí nedokázal vypnout svého autopilota, neodpustil by svému vrahovi. Tolerance vždy musí být podložena pružností, opravdová tolerance musí být pružná.

My unitáři máme toleranci jako jeden z hlavních principů naší víry. Je nám to velkou výzvou, je nám to vysokou lafkou a vznešeným ideálem. Nechť se nám daří být k sobě navzájem vstřícní a otevření, nechť dobrá vůle a láska jsou vždy v základech naší ochoty tolerovat odlišný názor druhého. Nechť se nám daří svou toleranci opravdu žít. A nechť pro ten účel nám na paměti zůstávají slova Christiana Friedricha Hebbela: “Tam, kde se prolínají všechny hranice a potkávají všechny protiklady, tam je bod, ze kterého tryská život.”